

188469

DEBRECENI TUDOMÁNYEGYETEM

Lelet napló: VI.

a cs. 1885. ám.

473

Lugossy József Kölcseyről.

Dr. Márki Sándortól.

2.

A most folyó márczius hónap hetedik napján a magyar tudományosságnak egy alig ösmert, de igazi nagysága szállt sírba. Azon polyhistoroknak egyik utolsó tagja, kik a tiszta és hazafias lelkesültség klasszikus idejében, a harminczas években annyi önzetlenséggel, annyi feunköltséggel ajánlották föl hazánknak rendkívüli készütségüket. — „Minden erény önáldozattal jár — hirdette amaz eszményies korszaknak egyik legeszményibb alakja, Kölcsey, — föláldozásával pillanatnyi kényünknek, megtagadásával önhasznunknak s nem-ritkán hajlandóságunk, vagy gyűlölségünk elnémitásával: azonban minden áldozat csekély ahhoz képest, miket a hazának kívánni joga van Mert, tudd meg, e szóban: haza, foglaltatik az emberi szeretet és óhajtság tárgyainak egész összesége.“

„A haza minden előtt!“ Az lett L u g o s s y félszázados közéletének jelszava s ő maga említette, hogy honszerelmének megizmosítására, soha és senki sem gyakorolt oly elhatározó befolyást, mint a jelszó kiadója Kölcsey. — Túlzás, szinlelés nélkül mondhatta el, hogy:

„Könyben úszik két szemem pillája,
Valahányszor emlékszem reája.“

Hetven évnek gondja, szenvedése nyomta, már roskatag vállait, midőn Debreczenben, 1882 aug.

Lelet napló: a cs. 5585

..... szám.

9-én, először találkozám vele, hogy lerójjam iránta a tiszteletnek igaz szivből hozott adóját, s hogy megköszönjem egy irodalmi ügyben — mint ezer más irányában is mindannyiszor — tanusított szives figyelmét. S nem akarok visszaélni a joggal, melyet a kegyeletnek ezen pillanata biztosít számomra, de folytatnom kell a jelenet leírását. Nevemet hallva, megölelt; majd mind a két reszketeg kezével meg-
rázta jobbomat.

„Hát maga édes uramöcsém, titkára annak a derék egyesületnek, mely K ö l c s e y nevét viseli? S magasztalni kezdé Arad polgárságát, melynek szivéből nem halt ki a tisztelet e nagy ember iránt. „Mert nagy ember volt az — folytatta; — és tiszta jellem. Higyje meg, évek óta nem örültem annyira uj egyesületnek, mint az önökének. Mig K ö l c s e y t ösmerik, az eszményt is ösmerik.“ Reá emlékezett — s „könyben uszott két szeme pillája.“

Azután arra kért, hogy „ha lehet“, — vegyük fel őt is egyesületünkbe; mert ő elaggott, s állapota-
ban sem akar távolmaradni K ö l c s e y cultusától. S e pillanattól fogva a nagy tudósnek, a kitünő ori-
entalistának és — matematikusnak ritkán hangoz-
tatott, de mindenkor tiszteletremélto neve ott ragyogott szerény egyesületünk reudes tagjainak
sorában.

Fölvezetett roppant áldozatok árán összeszerzett 10,000 kötetes könyvtárába, ebbe az igazi irodalmi kincstárba, mely nélkül T o l d y Ferencz soha-
sem irhatja meg irodalmunk történetét. Buzgalom-
mal kezdte keresgélni K ö l c s e y n e k azon ere-
deti leveleit, a miket egyesületünk számára akart átengedni. Nem találta; de hogyan is találhatta volna meg? Az őt-hat méter magas állványokon kívül székeken, asztalokon, földön, ablakpárkányon s minden képzelhető helyen hevernek a drága és értékes könyvek s kéziratok, úgy, hogy mesterség rájuk nem

lépni. Az öreg ur azonban a lépcsőn, hol ide, hol oda ment fel, hogy keresse a kéziratot, ereklyét, vagy hogy valami ritkaságot mutasson meg. Pedig, bizony, nagyon törődött, „elesett“ ember volt már; panaszkodott is eleget. Beszédközben minduntalan figyelmeztetni kellett, hogy tulajdonképen miről társalkodunk. Emlékezőtehetsége fogyatékosná lett. Nem is fedeztük fel Kölcsey leveleit. S ez okból nem ígérhette meg, hogy összeállítja társulatunk számára Kölcseyre való visszaemlékezéseit.

„Én sohasem érintkeztem vele személyesen — szólt, mintegy mentegetőzve. — Csak a pozsonyi országgyűlésen láttam egynéhányszor. De mert végtelenül tiszteltem, figyelemmel kísértem minden lépését és számos jellemző dolgot jegyeztem föl róla. Ha, mint most, volna valaki, a ki mintegy kényszeritene a visszaemlékezésre, talán sokat és érdekese mondhatnék. S a mi eszembe jut róla, föl is írom most már bizonynyal; de nem ígérhetem. Hiszen látja, hogy a beszéd fonalát is el-elveszttem!“

S K ö l c s e y re vonatkozólag valóban sok, igen sok adat lehet azon tömérdek papirszeleten, mikre parányi, szemrontó s többnyire olvashatatlan betűkkel mindhalálíg hangyaszorgalommal jegyezgetett; gyűjteményének rendezgetésekor bizonyosan előkerülnek K ö l c s e y levelei is, — a miket nekünk szánt a nagy tudós. Két ereklyét azonban így is nyujthatott. Költeményeit, a miket Kölcseyhez írt. Az egyiket mindjárt a nagy ember halálakor, a másikat pedig 1839-ben, midőn egybe kell vala ülnie az országgyűlésnek, melyen egy Kölcsey részt nem vehet! — A huszonhat, huszonhét éves Lugossy e költeményeinek viszhangja csendült föl a hetvenéves agg szívében, midőn azzal tisztelte meg egyesületünket, hogy tagjainak sorába állt.

Első költeményének czíme: „A s z e n v e d ő h a m v a“, mert a censor nem akarta élén meghagyni a nagy halott s annál kevésbé Foxnak ma-

gyarra fordítva jeligéül használt szavait: „Elveszteni ily férfit! — ily időben! — ily váratlanul!“ Hadd álljon az ott eredetiben, hogy kevesebben értsek: „To lose such a man! — in such a time! — so unexpectedly!“ S ez az oka, hogy Lugossy, bár 1838. aug. 31. már értesült Kölcsey elhunytáról, csak szept. 20-án közölhette búdalát az Atheneumban. A mi örökségünk ez, — álljon itt újra.

„Enyészet néma birtoka
Roppant, határtalan;
Honában a gyászravatal
Oly sűrű, számtalan!

Ki mondja meg, mely sír földi
A dúst, a zsarnokot?
Vegyülve porlik nyomtalan
Úr s gyáva zsoldos ott.

De, kit zokogva keresek,
A hamv, nem jeltelen;
Nemes hamv, — milliók között
Szent vödret föllelem.

Mert Múza önt meleg könyüt
Kéklő viráginál
S fölötte a hon-genius
Kihúnyt fáklával áll.

Téged, fenséges honszerel'm,
Imáda bú között,
Táplálva szíve vérivel
Búját az üldözött.

Miként az embernem ügyét
Kivívni, nagyszerű
Ónáldozattal kínra dőlt
A megváltói szü:

A kárhozott hon üdviért
Ugy lángolt e-kebel,
Hazája átkát hordozá
Kínszenvedésivel.

Nyögdelt és halla a vidék
Nem földi éneket;
Vérzett s a vér-hintette föld
Növelt emlényeket :

De kínos éltében virág
Számára nem fakadt
S mely szirtet vonz, a bájjene
Tépett szüből fakadt

S mert négy folyam közt nem vala
Csak egy tenyérnyi hant,
Hol szentelt sír fogadja bé
A nagy boldogtalant :

Fájdalma gyászlakába is
Kísérve nyomja őt,
A szolgaföld átoksúlyos
Porában senyvedőt, —

Mignem vihar s küzdés után
Hármas bércz ormirúl,
Reá borítva lombjait,
Egy szent fa fölvirúl

És eljön a kis csalogány
Enyhíteni kínjait,
Éjente háborítlanul
Lezengve dalait“

Egy év mulva erősebb hang szólalt meg Lugossy lantjának húrjain. Még sajnó a seb, mit Kölcsey elhunytának híre ütött szívében, de „múlt sérvet feled a férfi s előre tekint.“

„Zendül a hon szava; hű fiait meghívni tanácsra,
Tár kaput és örvend a fejedelmi Pozsony.
Én pedig elfojtódva larariumomba bemegyek
S képed előtt titkon sírva megállok, o szent!
Árnyadat a sírból vágynám fölidézni könnyümmel,
Ah, mert a nagy ügyért kebled imádva hevült;
S im, sírontuli fény leng illatözönlve körülém
S Elysion boldog hangjai szállnak elélem:
„Hades örök csendét mért háborgatja siralmad?
Múlt sérvet feled a férfi s előre tekint.“

Mely keblem hevité, él a haza drága szerelme
Élő magzatiban : nézz soraikra s remélj! —
S mondd nekik : A hívet, állhatatost itt várja jutalma,
Váltva bürökkelyhét, rénydíjul, istenital.“

Erénye díját vette már a mester, s hogy vegye,
most sietett el a tanítvány. A hívet, állhatatost rég
várta jutalma és csakugyan része lett az istenital. S
én itt ez egyesületben, melynek larariumába legtisz-
teltebb tagtársaink egyikének, L u g o s s y n a k
képét kell most behelyeznem, nem kisebb elfogódás-
sal állok meg e kép előtt: „Ah, mert a nagy ügyért
keble imádva hevült“ ; a sírontúli fény azonban kö-
rülöttem is illatözönölve leng s Elysion boldog hang-
jai szállnak elém :

„Mely keblem hevité, él a haza drága szerelme
Élő magzatiban : nézz soraikra s remélj
S mondd nekik : A hívet, állhatatost itt várja jutalma,
Váltva bürökkelyhét, rénydíjul, istenital!“

